

FIXAREA UNEI UNITĂȚI FRAZEOLOGICE ÎN STILUL JURIDIC AL ROMÂNIEI LITERARE: *PUTERE EXECUTIVĂ*

de

Diana MACIU

În 1831-1832, când intră în vigoare cele două *Regulamente organice*, evoluția întregii societăți românești este caracterizată de accelerarea procesului de descompunere a feudalismului și de ascensiune a capitalismului. În ceea ce privește fizionomia dreptului românesc, este important faptul că acum apar, pentru prima dată în legislația Principatelor, elemente de drept constituțional. Dispozițiile *Regulamentelor organice* introduc unul dintre cele mai importante principii de drept constituțional, principiul separației puterilor în stat¹. Până la aceste două acte normative, domnii români erau autocrați, întrunind în persoana lor toate cele trei puteri². *Regulamentele* prevăd ca puterea legislativă să aparțină *Obicinuitei Obșteștii Adunări* și Domnului (cap. II *Pentru Obicinuita Obștească Adunare ROV*³; cap. II *Organizația și însușirile Obicinuitei Obștești Adunări ROM*), șeful puterii executive să fie Domnul (art. 58 ROV; art. 61 ROM), iar puterea judecătorească să fie independentă de Obicinuita Obștească Adunare (art. 59 ROV; art. 62 ROM) și separată de cea *ocârmuitoare / administrativă*⁴:

¹ V. E. Cernea, E. Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Casa de Editură și Presă „Șansa”, 1998, p. 172.

² *Enciclopedia României*, vol. I. *Statul*, București, [Imprimeria Națională], [1938], p. 174.

³ Pentru textul *Regulamentului* Valahiei, notat ROV, am folosit *Regulamentul Organic*, București, 1832, iar pentru cel moldovean (ROM), *Regulamentul Organic al Moldovei*, ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău, cu sprijinul lui Corneliu Istrati, Iași, Editura Junimea, 2004.

⁴ V. Dan Ciobanu, *Drept constituțional și instituții politice*. Partea I. *Statul*, București, Editura Hyperion XXI, 1991, p. 113-114; Paul Negulescu, George Alexianu, *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*, vol. I, București, Editura Întreprinderile „Eminescu” S. A., 1944, p. XXXIV-XL; Mihai T. Oroveanu, *Istoria dreptului românesc și evoluția instituțiilor constituționale*, București, Editura Cerma, [1995], p. 209-210; Emil Cernea, Emil Molcuț, *op. cit.*, p. 166-170.

Art. 212 ROV: „Despărțirea *puterilor ocârmuitoare* [s.n.] și judecătorească fiind cunoscută că este neapărat de trebuință pentru buna orânduială în pricini de judecată și pentru paza dreptăților particularilor, aceste două ramuri de ocârmuire vor fi de acum înainte cu totul deosebite” și

Art. 279 ROM: „Împărțirea între *puterea administrativă* [s.n.] și judecătorească, fiind cunoscută de neapărată pentru buna orânduială la regularizarea pricinilor și pentru închizășluirea driturilor a particularnicilor, aceste două ramuri vor fi de acum înainte cu totul deosăbite”.

Parcurgând ultimele două articole, se observă că legiuitorii munteni preferă un cuvânt vechi, format în limba română, adjectivul *ocârmuitoare*, pentru a desemna puterea *executivă*, în timp ce textul moldovean se referă la puterea *administrativă*, al doilea termen al acestei unități frazeologice fiind un neologism.

1. Principiul separației puterilor în stat

Ne-am oprit asupra acestei diferențe terminologice datorită importanței pe care o are, în planul organizării de stat, principiul separației puterilor legislativă, executivă și judecătorească. În continuare, vom aminti principalele lucrări teoretice privitoare la separația puterilor, precum și preocupările gânditorilor politici români de la începutul secolului al XIX-lea pentru consacrarea ei legislativă. În partea a doua, ne vom referi la modul de desemnare, în limba română, a noțiunii de funcție executivă, până la impunerea sintagmei *putere executivă*. Precizăm că, datorită amplitudinii cercetării, nu vor fi discutate aici denumirile, din primele documente constituționale, ale celorlalte două funcții, legislativă și judecătorească.

Conceptul de separație a puterilor în stat este un concept antic, pe care îl întâlnim la Aristotel, în *Politica*. Filozoful elen consideră că o guvernare, indiferent de tipul ei (monarhică, aristocratică sau constituțională), are trei părți, pe care legiuitorul trebuie să le organizeze cât mai bine: una dintre ele este deliberarea afacerilor publice (funcția deliberativă), a doua se referă la magistraturi (ea stabilește cine trebuie să fie suveran și peste ce anume, și cum trebuie să se realizeze alegerea corpului magistraților), iar a treia este funcția judecătorească⁵.

Teoreticienii moderni ai ideii separației puterilor⁶ sunt John Locke (1632-1704) și Montesquieu (1689-1755). În lucrarea *Two Treatises of Government*, John Locke numește cele trei puteri: legislativă – *legislative power*, executivă – *executive power* și federativă

⁵ Aristotel, *Politica*, București, Editura IRI, 2001, p. 251.

⁶ Pentru informații suplimentare cu privire la ideea pluralității puterilor în stat, v. Dan Ciobanu, *op. cit.*, p. 96 ș.u.

– *federative power*, aceasta din urmă conducând politica internațională a statului și fiind, aproape întotdeauna, exercitată de aceeași entitate care deține și puterea executivă. Montesquieu dezvoltă teoria pluralității puterilor în stat în *De l'esprit des lois*, apărută în 1748. El este sedus de instituțiile engleze și are în vedere modelul britanic atunci când elaborează teoria sa. Pentru gânditorul francez, moderarea puterii este garantată de împărțirea guvernării în următoarele trei ramuri: executivă – *puissance exécutive*, legislativă – *puissance législative* și, pentru că Montesquieu era magistrat, judecătorească – *puissance de juger*⁷.

Teoria separației puterilor în stat, fundament al tuturor *constituțiilor democratice* moderne, este înscrisă pentru prima dată, „în modul cel mai clar”⁸, în Constituția Statelor Unite ale Americii, adoptată la data de 17 septembrie 1787⁹. Constituția franceză din 1791 consacră principiul separației puterilor în Titlul al III-lea, *Des pouvoirs publics*, în articolele 3, 4 și 5¹⁰.

Ideile democratice pe care aceste texte fundamentale le pun în valoare își găsesc ecoul în rândul micii boierimi, al burgheziei (clasă socială în ascensiune) și al intelectualității din țările române. Aceste categorii sociale se implică tot mai mult în modernizarea organizării politice a statelor române și, în același timp, manifestă interes pentru dezvoltarea culturii și a limbii literare a Principatelor, ceea ce face ca instaurarea regimului burghez să fie strâns legată de formarea limbii literare românești moderne. „Faptul că – afirmă G. Ivănescu –, începând de pe la 1820, burghezia română participă la viața culturală a țării, fie chiar numai prin lectura cărților și ziarelor, deci ca public cititor, însemna [...] fixarea de către burghezie a limbii literare”¹¹.

Referitor la activitatea politică desfășurată în Principatele Române în această perioadă, Paul Cornea observă: „O deschidere mai

⁷ V. Bernard Chantebout, *Droit constitutionnel*, ediția a XVIII-a, Armand Colin, 2001, p. 102.

⁸ Dan Ciobanu, *op. cit.*, p. 110.

⁹ În art. I, secțiunea 1, se prevede: „*All legislative powers* [s.n.] herein granted shall be vested in a Congress of the United States, which shall consist of a Senate and House of Representatives”; art. II, secțiunea 1: „*The executive power* [s.n.] shall be vested in a president of the United States of America”; art. III, secțiunea 1: „*The judicial power* [s.n.] of the United States, shall be vested in one supreme court [...]” (adresa web: <http://www.lonang.com/exlibris/organic/1787-usc.htm>).

¹⁰ Art. 3 dispune: „*le Pouvoir législatif* [s.n.] est délégué à une Assemblée nationale composée de représentants temporaires, librement élus par le peuple, pour être exercé par elle, avec la sanction du roi, de la manière qui sera déterminée ci-après”; art. 4: „*Le Gouvernement est monarchique: le Pouvoir exécutif* [s.n.] est délégué au roi [...]”; art. 5: „*Le Pouvoir Judiciaire* [s.n.] est délégué à des juges élus à temps par le peuple” (adresa web: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/textes/constitution/c1791.htm>).

¹¹ G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, ediția a II-a, Iași, Editura Junimea, 2000, p. 654.

largă spre ideile egalitariste și democratice ne întâmpină în literatura politică a boierimii secundare [...]. La 1821, mica boierime iese dintr-o dată din obscuritate, impunându-se ca o forță distinctă, conștientă de sine, reductibilă. În Moldova, ea desfășoară pe față lupta pentru preponderența politică și elaborează un program cuprinzător, cunoscut sub numele impropriu de «constituția cărvunarii»¹².

Cărvunarii, boieri progresiști din Moldova, denumiți astfel de marea boierime refugiată în Bucovina¹³ după numele membrilor unei organizații revoluționare secrete din Italia¹⁴, au elaborat un proiect de constituție în care apare într-o formă rudimentară¹⁵ principiul separației puterilor.

Proiectul cărvunarii nu reprezintă un produs singular al eforturilor depuse de elita politică din cele două Principate pentru desprinderea de practicile vechiului regim fanariot și, totodată, pentru conturarea unei formule de organizare statală, bazată pe legi fundamentale, în concordanță cu ideile liberale ale Apusului. În 1802, logofătul Dimitrie I. Sturza concepe un proiect intitulat *Plan sau formă de obləduire republicească „aristo-democraticească” în Moldova*¹⁶, în țesătura căruia se poate identifica „un embrion de separația puterilor în stat”¹⁷. D. Sturza imaginează o republică la temelia căreia se găsesc trei divanuri independente: un Divan Mare, format din 15 veliți, „cârmaci toatei obləduirii republicii”, unul Prăvelnicesc și Divanul de Jos sau „de

¹² Paul Cornea, *Originile romantismului românesc*, București, Editura Minerva, 1972, p. 197.

¹³ În 1821, datorită tulburărilor provocate de revoluția grecească, boierii cei mari au trecut în Bucovina, iar mica boierime a rămas în țară (v. Nicolae Iorga, *Istoricul constituției românești*, în *Constituția din 1923 în dezbaterea contemporanilor*, București, Humanitas, 1990, p. 47-48).

¹⁴ Această societate secretă, al cărei scop era lupta împotriva asupririi străine și pentru unitatea Italiei, a apărut pe la 1808 în munții din centrul și sudul Italiei, bogați în cărbune. Membrii ei se reuniau, probabil, în cabanele cărbunarii din acei munți, de unde și numele lor. În ceea ce privește spiritul revoluționar al boierimii secundare moldovene și modul lui de manifestare în comparație cu mișcarea italiană, Paul Cornea observă că „epitetul de «cărvunar» era rostit în scopul intimidării, dar acoperea o realitate inofensivă; în orice caz – continuă autorul – «cărvunarismul» micii boierimi n-avea nimic comun cu practica italienească a subversiunii”. Fără a urmări să acapareze puterea prin conspirație, mica boierime formula revendicări precum: libertatea negoțului, organizarea vamală, căi de comunicație etc. Cu toate acestea, boierimea secundară „a constituit, la 1821-1822, un factor puternic de subminare a vechiului regim și o rezervă a gândirii înaintate” (Paul Cornea, *op. cit.*, p. 199-200).

¹⁵ Dan Ciobanu, *op. cit.*, p. 112.

¹⁶ Pentru textul proiectului, v. Cristian Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente, 1741-1991*, București, Editura Lumina Lex, 1998, p. 55-63.

¹⁷ Ioan Stanomir, *Nașterea Constituției. Limbaj și drept în Principate până la 1866*, [București], Editura Nemira, 2004, p. 63.

deputații județelor”¹⁸. Reprezentant al aceluiași mediu intelectual moldovean, Iordache Rosetti-Rosnovanu alcătuiește, în 1818, a sa *În scurt luare aminte asupra oareșicare îndreptări în administrația Moldovei*. Fără a consacra expres și nici integral principiul separației puterilor, memoriul sugerează „transferul competențelor judecătorești către un «divan general», domnul reținând doar atribuții de supraveghere”¹⁹.

Din perioada 1821-1822 datează proiecte de reforme elaborate de boierii munteni emigrați în Ardeal și înaintate Rusiei. Dintre acestea fac parte: proiectul de organizare a țării al lui Alexandru Vilara, întocmit în februarie-martie 1822, în care acesta propune „domn de țară pe viață”²⁰, precum și actul intitulat *Îndreptarea țării (după cele) ce a pătimit țara la 1821 de la străini*, cu propuneri privitoare la înființarea unui divan menit să exercite puterea executivă, diferit de divanul căruia îi sunt atribuite funcții judecătorești²¹.

La 1824, Ionică Tăutul exprimă necesitatea ca Moldova să se alcătuiască într-un „stat care să înceapă a figurarisi printre altele”²². Una dintre cauzele înapoierii principatului este aceea a confuziei dintre puterea judecătorească și puterea legislativă. În Moldova, precizează învățatul, judecătorii fac „ei sânğuri pravile, și ei sânğuri [judecă] după dânsâle. Acest fel nu este pe aiure”, de aceea „*Opștiasca Adunare* trebui să fie un trup osăbit”²³. Din 1828 datează lucrarea, rămasă neterminată, *Politicești luări aminte asupra Moldovei*, importantă prin descrierea pe care Tăutul o face instituțiilor țării²⁴.

Independența și modernizarea justiției, deziderate a căror punere în aplicare garanta încetarea abuzurilor și a arbitrarului, caracteristice perioadei fanariote, sunt invocate și de Barbu Știrbei într-un memoriu din 1827 adresat puterii protectoare rusești. Condiția *sine qua non* pentru garantarea siguranței individului și a proprietății în Principate o reprezintă sancționarea legislativă și receptarea în practică a separației

¹⁸ Cristian Ionescu, *op. cit.*, p. 55-56.

¹⁹ *Ibidem*, p. 59-60.

²⁰ I. C. Filitti, *Opere alese*. Cuvânt înainte, text stabilit, bibliografie, tabel cronologic și note de Georgeta Penelea, București, Editura Eminescu, 1985, p. 119-120.

²¹ *Ibidem*, p. 119; *Enciclopedia României*, vol. I. *Statul*, p. 278.

²² Ionică Tăutul, *Scrieri social-politice*. Cuvânt înainte, studiu introductiv, note de Emil Vârtosu, București, Editura Științifică, 1974, p. 143.

²³ *Ibidem*, p. 140-141.

²⁴ Analizând această scriere, Emil Vârtosu consideră că: „pe de o parte, are marea calitate de a fi scrisă de un om al țării [...], iar pe de altă parte, îl arată ca înarmat cu un spirit critic veșnic treaz și în măsură să privească până la inima lucrurilor, nelăsându-se amăgit de aparențe și spunând adevărul fără reticențe” (*Studiu introductiv* la ediția citată a scrierilor lui Ionică Tăutul, p. 40).

puterii judecătorești de cea administrativă, ceea ce se va întâmpla odată cu intrarea în vigoare a *Regulamentelor*²⁵.

Incursiunea pe care am făcut-o în activitatea programatică febrilă a primelor trei decenii ale secolului al XIX-lea, și din care am surprins numai câteva aspecte, este importantă, întrucât ea anunță schimbări legiferați, în parte, de *Regulamentele organice*, cum este cazul consacării principiului separației puterilor. După 1831-1832 ne întâmpină importante proiecte de constituție, cum sunt, în Muntenia, cel al lui Ion Câmpineanu din anul 1838²⁶ și, în Moldova, cel elaborat de Mihail Kogălniceanu în 1848²⁷. Trecând în sfera actelor care s-au bucurat de autoritate legală, amintim *Statutul dezvoltătorii Convențiunii din 7/19 August 1858*, intrat în vigoare în 1864 și *Constituția din 1866*²⁸.

2. *Analiza modului de desemnare a noțiunii de „putere executivă”*

Ne vom ocupa, în continuare, de modul în care este desemnată *puterea executivă* în vocabularul juridic românesc atât în textele oficiale, cât și în proiectele și în memoriile neinvestite cu forță obligatorie, începând cu primele decenii ale secolului al XIX-lea și până în 1866, anul intrării în vigoare a primei constituții, în sens formal, a României. Vom avea ca punct de plecare textele celor două *Regulamente organice* ale Principatelor Române.

În teoria constituțională actuală românească, *puterea executivă* este desemnată și prin expresiile *autoritate administrativă* și *administrație de stat*. Rolul puterii executive este de a conduce politica națională, de a organiza executarea și de a executa în concret legile. Pentru aceasta, ea dispune de un aparat administrativ numeros care, deși nu decide în principiu, face parte din mecanismul administrației²⁹.

a) *Putere ocârmuitoare / administrativă*

Consacrând principiul separației puterii judecătorești de *puterea executivă*, art. 212 ROV folosește, pentru aceasta din urmă, sintagma

²⁵ V. Ioan Stanomir, *op. cit.*, p. 87-88.

²⁶ Textul proiectului la Cristian Ionescu, *op. cit.*, p. 127-128.

²⁷ *Ibidem*, p. 144-154.

²⁸ Pentru textul *Statutului Dezvoltător al Convenției de la Paris* și al *Constituției din 1866*, v. Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile române*, ediția a III-a, București, Regia Autonomă „Monitorul Oficial”, 1995, p. 5-60. Editorii acestor texte fac precizarea că ele sunt reproduceri fotografice după edițiile oficiale: *Statutul* este reprodus după „Monitorul-Jurnal Oficial al Principatelor-Unite-Române”, nr. 146 din 3/15 iulie 1864, iar *Constituția* după „Monitorul-Jurnal Oficial al României”, nr. 142 din 1/13 iulie 1866.

²⁹ V. Ioan Muraru, *Drept constituțional și instituții politice*, București, Editura Actami, 1998, p. 430.

putere ocârmuitoare, iar art. 279 ROM, *putere administrativă* (v. *supra*, p. 1). Unitatea frazeologică *putere ocârmuitoare* conține adjectivul *ocârmuitor*, un derivat cu sufixul *-tor* al verbului *ocârmui* „a cârmui, a conduce; a governa, a administra”, verb format de la *ocârmi* < slavon. *ocrămiti* „a conduce”, sub influența lui *cârmui* (derivat de la *cârmă* cu sufixul *-ui*) „a conduce, a governa; a domni, a administra” o țară, un oficiu etc. (DLR). *Ocârmui* este atestat în secolul al XVII-lea, în *Letopiseșul Țării Moldovei*: „[Arbure hatmanul] în tinerețile lui Ștefan vodă toată țara otcârmuia [...]”³⁰ sau la Nicolae Costin: „Pre sine sângur, apoi pre alții să otcârmuiască” (DLR). Cu sensul de „a administra un bun” îl întâlnim și în *Codul Calimach*, art. 1118: „Tot aceeași îndatorire și tot același drit are și părtașul cel ce ocârmuește lucrul de părtașie fără împuternicirea împreună părtașilor lui”³¹.

Adjectivul neologic *administrativ* „ce privește administrația”, a fost împrumutat, după DA, din fr. *administratif*. După MDA, el are etimologie multiplă: fr. *administratif*, lat. *administrativus*. Șt. Munteanu precizează faptul că dicționarele noastre obișnuiesc să dea două surse etimologice, „situând pe locul întâi cel mai adesea etimonul francez. Trebuie să spunem, continuă autorul, că nu întotdeauna explicația aceasta este conformă cu realitatea. De fapt, influențele franceză, latină savantă, italiană [precum și, uneori, influențele altor limbi] s-au împletit așa încât separarea lor este deseori greu de făcut”³². Această situație este ilustrată de adjectivul *administrativ*, încadrat de Manuela Saramandu în categoria adjectivelor neologice în *-iv* (cf. lat. *-ivus*, fr. *-if*, *-ive*, it. *-ivo*, rs. *-ивный*, la care putem adăuga și germ. *-iv*), frecvente la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea, cuvinte împrumutate ca atare: *abuziv*, *apelativ*, *consultativ*, *retroactiv* etc.³³. N. A. Ursu precizează că modelul lor de adaptare l-au constituit vechile adjective de proveniență slavă terminate în *-iv*: *blagocestiv*, *drăgostiv*, *milostiv* etc., precum și cele al căror *-iv* provine din *-iu*, moștenit: *bețiv*, *uscățiv* etc.³⁴.

³⁰ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu, ediția a II-a revăzută, București, ESPLA, [1958], p. 145.

³¹ *Codul Calimach*, ediție critică, București, Editura Academiei, 1958, p. 421.

³² Șt. Munteanu, V. D. Țara, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, ediția a II-a, revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, [1983], p. 253.

³³ Manuela Saramandu, *Terminologia juridic-administrativă românească în perioada 1780-1850*, București, 1986, p. 106.

³⁴ N. A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare. I. Studiu lingvistic și de istorie culturală*, Iași, Editura Cronica, 2004, p. 327.

Adjectivul *administrativ* este atestat în *Uricariul*, în următoarele sintagme: *sfat administrativ* (vol. II, 2 18/19), *reformă administrativă* (vol. VIII, 121) și, în 1899, într-un manual de drept constituțional și administrativ, în sintagma *autorități administrative* (DA). În *Regulamentele organice* îl întâlnim în următoarele unități frazeologice: *sfat administrativ* (*passim*), *ramuri administrative* (art. 350 ROV al. 4, art. 403 ROM despre numirea în funcții la *dregătoriile publice* – administrative, judecătorești și ostășești), *măsuri administrative* (art. 149 al. 2 ROV, art. 136 ROM referitoare la dreptul Domnului de a întruni Sfatul Administrativ), *temeiuri administrative* (art. 371 ROV) etc.

Observăm că nici unul din textele celor două regulamente nu folosește un termen românesc adaptat, mai mult sau mai puțin fidel, după fr. *executif* sau după it. *esecutivo* (etimioanele lui *executiv*, indicate de MDA), deși membrii ambelor comisii erau la curent cu ideile revoluționare franceze, europene și americane, și cu legile elaborate pe baza lor. Barbu Știrbei, secretarul comisiei muntene, este unul dintre primii români, doctori în drept, care și-au obținut diploma în Franța³⁵. Unul din motive ar putea fi grija legiuitorilor de a evita folosirea unui termen mai puțin cunoscut de către destinatarii regulamentelor. Adjectivul *administrativ*, deși nu este format pe terenul limbii române, are avantajul de a trimite la neologismele *administra*, *administrație*, *administrator*, bine cunoscute în epocă și prezente în corpul celor două legiuri: *administra* (ROM p. 212, 217), *administrație* (ROV p. 89, 188, 189; ROM p. 220-222, 253, 290), *administrator*, întrebuițat în ROM pentru a-i desemna pe administratorii județelor, numiți *ispravnici administratori* (art. 107, art. 345 etc.), acestora corespunzându-le, în ierarhia administrativă din Țara Românească, *ocârmuitorii de județ* (art. 11, art. 21, art. 108 al. 2, art. 317 etc.). Adjectivul amintit se comportă asemeni neologismelor comparate de Sextil Pușcariu cu niște călători străini care, ajunși cu trenul în orașele mari, coboară și se stabilesc acolo, fiind întâmpinați în gară de rude și prieteni și rămânând pentru totdeauna în societatea acestora³⁶.

Un motiv pentru care comisia din Moldova preferă sintagma *putere administrativă* unității frazeologice *putere ocârmuitoare* ar fi acela că ea încearcă, prin noua terminologie, să acopere o insuficiență semantică a lexicului juridic tradițional. *Ocârmuitor*, atribut al vechiului regim, în care conducerea statului și activitatea de legiferare erau concentrate în persoana domnitorului, nu mai corespunde realității socio-politice și juridice instaurate de regulamente și bazate, în

³⁵ V. Ioan Stanomir, *op. cit.*, p. 120.

³⁶ Sextil Pușcariu, *Limba română*, volumul I, *Privire generală*. Prefață de G. Istrate, note, bibliografie de Ilie Dan, București, Editura Minerva, 1976, p. 403.

principiu, pe teoria separației puterilor. Domnul, în calitate de șef al *ocârmuirii*, are funcția de conducere, de administrare a statului, dar îndeplinește funcția legislativă împreună cu *Obicinuita Obșteasca Adunare*. De altfel, Manuela Saramandu notează faptul că, în trecerea de la terminologia juridică veche la cea a perioadei cuprinse între 1780 și 1850, verbul (*o*)*cârmui* își modifică sfera semantică, pierzând sensul de „hotărî, decide” (specific funcției legislative) și păstrându-l pe cel de „conduce” (specific administrării statului)³⁷.

Din perspectiva teoriei constituționale actuale și a limbii literare, *administrativ* nu este termenul cel mai potrivit pentru a desemna funcția executivă într-un stat, întrucât funcția administrativă face parte din ansamblul atribuțiilor executivului, alături de funcția guvernamentală, fără a exista totuși limite nete între acestea două³⁸.

În *Regulamente*, puterea executivă este numită și *putere stăpânitoare*, adică puterea care „privește la păzirea bunei orândueli și la liniștea publicului” (art. 58 ROV). Aceste texte vorbesc, de asemenea, de puterea suverană de „administrație și de paza bunei orândueli și a liniștei publice” (art. 61 ROM). *Stăpânitor* este sinonim al lui *ocârmuitor*, în amândouă regulamentele conducerea statului fiind denumită și *stăpânire* (de exemplu: art. 18, art. 20, art. 62, art. 70 ROV; art. 159 lit. e) ROM). Sunt folosiți și determinanții *împlinitor* și *săvârșitor*, dar despre ei vom discuta în secțiunile dedicate acestora.

b) Puterea împlinirii / împlinitoare

În 1822, Constituția cărvunarilor folosește sintagma *puterea ocârmuirii și a împlinirii*: „*puterea ocârmuirii și a împlinirii* [s.n.] să fie în singură mână a Domnilor”³⁹, punând, astfel, în evidență dubla sarcină a executivului: de a organiza punerea în aplicare și de a executa / a împlini efectiv legile. Substantivul *împlinire* poate fi pus în legătură cu verbul *împlini*, care are și sensul juridic de „a aduce la îndeplinire, a executa o hotărâre, o formalitate” (DA). Cu acest sens este atestat,

³⁷ Manuela Saramandu, *op. cit.*, p. 205.

³⁸ „La fonction d’administrer se rattache au pouvoir exécutif. Ainsi Hauriou distinguait, au sein du pouvoir exécutif, deux types d’activités: «La fonction administrative consiste essentiellement à faire les affaires courantes du public, la fonction gouvernementale à résoudre les affaires exceptionnelles qui intéressent l’unité politique et à veiller aux grands intérêts nationaux». Cette conception a le mérite de chercher à circonscrire la sphère de l’«administratif»; elle ne doit cependant pas faire oublier que, à l’évidence, il n’y a pas de frontières précises entre la fonction administrative et la fonction gouvernementale, ce qui se manifeste en particulier par le fait que, aux niveaux supérieurs de l’État, les autorités et les instruments juridiques sont en grande partie les mêmes pour les deux fonctions” (Jean Michel de Forges, *Droit administratif*, 5e édition corrigée, PUF, 1998, p. 6).

³⁹ Cristian Ionescu, *op. cit.*, p. 73.

alături de *împlinitoriu*, în 1814, în *Manualul lui Andronachi Donici*, în titlul 5, paragraful 4: „După hotărârea judecătii, să dă *împlinitoriu* ca să *împlinească* [s.n.] ceale ce s-au hotărât” (MJAD, p. 35), unde *a da* are sensul de „a numi pe cineva ca să execute o sarcină”, „a desemna”. De remarcat că în manualul învățatului moldovean, *împlinitor* „cel care execută hotărârea judecătorească” este folosit în paralel cu substantivul *executoriu*. Titlul 42, paragraful 10 prevede: „Ceale prin judecată hotărâte ca să se săvârșească și ca să se *împlinească*, *executoriul* [s.n.] le săvârșeaște”, făcându-se trimitere la titlul 5, paragraful 4, citat mai sus.

Dacă în *Manualul* lui A. Donici, *împlinitoriul* este cel care execută o hotărâre pronunțată într-o speță particulară, mai târziu adjectivul *împlinitoriu* va deveni și atributul agentului executant al legilor în întreaga țară. Astfel, Ionică Tăutul, „cel mai important observator critic al societății moldovenești de la începutul secolului al XIX-lea”⁴⁰, cum îl numește Emil Vîrtosu, bun cunoscător al lui Locke, Montesquieu⁴¹, dar și al constituției Statelor Unite⁴², numește puterea executivă – *putere împlinitoare*. În *Descrierea instituțiilor Moldovei* (c. 1828), vorbind despre „feliul ocărmuirii” în perioada contemporană lui, I. Tăutul precizează: „Putere hotărâtoare [legislativă] și *împlinitoare* [s.n.], ca și în vreme vechi, este în mâna voevodului, rânduit de Pre Înalță Poartă, după a ei socotință [...]”⁴³. Ionică Tăutul este consecvent în folosirea sintagmei *putere împlinitoare* pentru *putere executivă*, fapt demonstrat de apariția acesteia într-o traducere făcută după un autor francez, Pierre d’Herbigny, cu titlul: *Privire politicească a Evropii toată*

⁴⁰ *Studiu introductiv* la Ionică Tăutul, *op. cit.*, p. 74. Despre Tăutul, Paul Cornea afirmă: „Dacă cineva merită supranumele de «primul român modern», el e mai îndreptățit să-l poarte decât Dinicu Golescu, mare român, dar nu modern, «mare» tocmai fiindcă *n-a fost* «modern», ci a voit *să fie*, luptându-se din răspuțeri cu propria-i umbră” (*op. cit.*, p. 241).

⁴¹ *Studiu introductiv* la Ionică Tăutul, *op. cit.*, p. 71, 73, 77.

⁴² Într-o scrisoare din 27 august 1829 către unchiul său Ilie Ilschi, din Bucovina, în care arată motivele pentru care poate fi ales domn al Moldovei, Ionică Tăutul vorbește despre necesitatea adaptării ideilor occidentale, ținând seama de poziția geografică a Moldovei: „Învecinaria Rosiei, a Austriei, a Turchiei, nu poate primi același lucru ca să pot așăza în America, în Angliia, în Franța. Deci, care moldovan au făcut o procetire adâncă, ca să afle unde să hotărâște Constituția cu Regulamentul, slobozâniia cu liberalismul? Eu am făcut ace procetire și știu ce să poate așăza la noi, și ce nu să poate” (Ionică Tăutul, *op. cit.*, p. 262-263). Dintr-o altă scrisoare, datând din 1827, ne putem da seama cum își reprezenta Tăutul America: „locul în care Franclin au dărmat tirania și au așăzat fericiria noroadelor pe pravilile Republicii” (p. 227).

⁴³ *Ibidem*, p. 206-207.

din anu 1825, adnotată de comis, la Constantinopol, prin anii 1825-1826⁴⁴.

Adjectivul *împlinitor* este folosit în ROM în art. 26: „puterea *împlinitoare* [s.n.] îl va îndemna [pe caimacam] de a se depărta din sala sesiilor”; art. 432: „puterea suverană și *împlinitoare* [s.n.] pentru păzirea orânduelei și a liniștii publice [...] sunt drituri și prerogative de rangul prințipului domnitor [...]”.

În 1851, paharnicul Teodor Stamati întocmește un *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*, pe care autorul îl simte necesar într-o perioadă în care:

„Lășindu-se cercul cunoștințelor noastre, ne-au trebuit cuvinte ca să le rostim, să le împărțăm și altora. Întrând în relațiuni deosebite unii cu alții și cu streinii am cunoscut nouă obiecte ce a trebuit a le numi, am căpătat nouă idei mai esacte despre lucruri, ce am fost siliți a le rosti lămurit și acurat spre a ne înțalege și a nu orbica în lucrările noastre. În scurt, pentru obiectele ce am cunoscut, pentru ideile ce am căpătat, a trebuit ori să croim cuvinte din nou, să le botezăm și să le îmbrăcăm în vestmântul limbei noastre, cu un cuvânt, să le facem românește, ori să le primim nebotezate, neformate românește [...]”⁴⁵.

Printre termenii înregistrați de T. Stamati se numără și adjectivul *esecutiv* cu variantele *eczecutiv*, *ecsecutiv*, pe care autorul îl explică prin *împlinitoriu*.

c) Putere săvârșitoare

În proiectul muntean din 1822, *Îndreptarea țării (după cele) ce a pătimit țara la 1821 de la străini*, puterea executivă este numită *putere săvârșitoare*: „un divan compus din mitropolit și 4 boieri mari să aibă toată *puterea săvârșitoare* [s.n.]”⁴⁶. *Săvârșitor*, format de la *săvârși* (< slavon. *săvrăšiti*) cu suf. *-tor*, este atestat cu sensul special, juridic, de „executiv”, într-un document din 1819, precum și, în 1829, într-un număr din „Curierul românesc”: „Priveghează asupra lucrărilor tuturorora părților legiuitoare și *săvârșitoare* [s.n.]” (DLR).

Tot în 1829, în paginile „Curierului românesc”, Simion Marcovici publică, alături de articolul *Idei pe scurt asupra tuturorora formelor de oblăduiri*, și un proiect de constituție în care „pe articole sunt cuprinse instituțiile politice și libertățile: monarhia constituțională

⁴⁴ Pentru sintagma *putere împlinitoare*, cf. N. A. Ursu, Despina Ursu, *op. cit.*, p. 195.

⁴⁵ Pah. T. Stamati, *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*, Tipografia Buciumului Roman, 1851. În transcrierea textului, am actualizat ortografia și punctuația. Astfel, nu l-am mai notat pe *-ă* final, iar adjectivul plural *noue* l-am notat *nouă*.

⁴⁶ I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 119.

ereditară, un «senat legiuitor» și un «senat *săvârșitor*» [s.n.], libertatea tiparului etc.»⁴⁷. Presupunem că, prin *senat săvârșitor*, Simeon Marcovici avea în vedere organismul care să exercite puterea executivă, *senat* fiind întrebuințat cu sensul de „organ, consiliu etc. politic cu diverse atribuții (de conducere)” (DLR). În limba română, *senat* a circulat ca sinonim al lui *sfat* „grup, consiliu etc. (pe lângă un conducător, un demnitar, o instituție etc.) constituit pentru a delibera, a lua hotărâri, a ajuta la rezolvarea, la conducerea unor treburi, a unor acțiuni de interes public, național etc.” (DLR), așa cum se observă din exemplul dat de DLR: „Ceata senatului, adecă sfatului” (Dosoței, *Viața și petrecerea svinților*, Iași, 1682, 12v/29) și al lui *divan* „consiliu format din reprezentanții marii boierimi și din înalți dregători care luau parte, alături de domnitor, la conducerea țării” (MDA): „Senatul sau divanul de 24 de boieri se alegea din cei mai înțelepți și mai cuvioși” (Ștefan Vasile Piscupescu, *Oglinda sănătății și a frumuseții omenești* [...], București, 1829, 24/9) (DLR).

Articolului 26 din ROM îi corespunde art. 25 din ROV, în care se prevede: „de va rămânea el [caimacamul] neclintit întru abatere din datoriile sale, *puterea săvârșitoare* [s.n.] îi va porunci să iasă afară din sala adunărilor”; art. 376 ROV stipulează: „*puterea* de sine stăpânitoare și *săvârșitoare* [s.n.] pentru ținerea bunei orândueli și pentru răpaosul obștii [...] sunt prerogative alăturate oblăduirii Domnului [...]”.

Proiectul de constituție elaborat de Ion Cămpineanu, în 1838, reglementează toate cele trei puteri statale. Pentru analiza noastră, prezintă interes conținutul punctului e): „Persoana suveranului este nesiluită și sfântă; a suveranului este *puterea săvârșitoare* [s.n.] [...]”⁴⁸.

În vocabularul juridic al epocii nu există unitate în desemnarea puterii executive. Autorii încearcă să redea conceptul apelând la calc frazeologic. Din acest punct de vedere, limbajul juridic nu face excepție în contextul mai larg al limbii literare. N. A. Ursu, studiind formarea terminologiei științifice românești, afirmă, ca și alți cercetători, că, „pentru nivelul scăzut pe care-l aveau românii în jurul anului 1800, calcurile lingvistice constituiau, într-o anumită măsură, o necesitate” și de aceea terminologia științifică românească de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și din primele trei-patru decenii ale secolului al XIX-lea este foarte bogată în calcuri lingvistice. Dacă traducătorii diferitelor scrieri având conținut științific ar fi folosit termenii străini corespunzători, nu ar mai fi fost atins scopul de popularizare a cunoștințelor respective,

⁴⁷ Emil Vîrtosu, *Studiu introductiv* la Ionică Tăutul, *op. cit.*, p. 75, nota 70.

⁴⁸ Cristian Ionescu, *op. cit.*, p. 127.

urmărit de aceștia⁴⁹. Acest argument are o forță sporită în cazul terminologiei juridice, deoarece legiuitorul este preocupat de buna receptare a textului normativ, posibilă prin înțelegerea lui de către destinatari.

d) *Putere executivă*

Sintagma *putere executivă* este folosită, în 1848, în proiectul de constituție realizat de M. Kogălniceanu, „cel mai însemnat conducător ideologic al Moldovei [...] și unul dintre cei mai avansați în folosirea termenilor noi”⁵⁰. Primul articol al capitolului III, *Despre puterea executivă*, prevede: „Puterea executivă este încredințată de către nație Domnului”⁵¹.

Adjectivul *executiv* este atestat de MDA mai târziu, în 1851, în *Disionărașul* lui Stamatii (v. *supra*, p. 10). În art. VI al *Statutului dezvoltătoriu* din 1864⁵² se precizează că: „dacă budgetul nu s-ar vota în timpul oportun, *puterea esecutivă* [s.n.] va îndestula serviciile conform ultimului budget votat”. *Constituția* din 1866 consacră principiul separației puterilor în art. 32 al. 1, art. 35 și art. 36. Astfel:

Art. 32 al. 1: „*Puterea legislativă* [s.n.] se esercită colectiv de către Domn și reprezentațiunea națională”.

Art. 35: „*Puterea esecutivă* [s.n.] este încredințată Domnului, care o esercită în modul regulat prin Constituțiune”.

Art. 36: „*Puterea judecătorească* [s.n.] se esercită de Curți și Tribunale [...]”.

3) *Concluzii*

Credem că atât sintagma *putere executivă*, cât și variantele ei frazeologice *putere ocârmuitoare / stăpânitoare / săvârșitoare / împlinitoare*, folosite de primii legiuitori constituționali români și de gânditorii politici de la începutul secolului al XIX-lea, s-au format prin calc lingvistic după model multiplu (fr. *pouvoir exécutif*⁵³, it. *potere esecutivo*⁵⁴, germ. *executive Gewalt* etc.). Fr. *pouvoir exécutif* este consemnat în art. 4 al *Constituției* din 1791. Dicționarul tezaur al limbii franceze atestă această unitate frazeologică într-o culegere din 1792, *Annales politiques et littéraires* (TLFI). Separația puterilor este

⁴⁹ V. N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică, 1962, p. 117.

⁵⁰ K. Bochmann, *Dezvoltarea vocabularului social-politic român între 1840 și 1850*, în *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică*, redactor Alexandru Rosetti, București, Editura Academiei, 1970, p. 870.

⁵¹ Cristian Ionescu, *op. cit.*, p. 147.

⁵² *Supra* p. 5, nota 28.

⁵³ „Fonction consistant à assurer l'exécution des lois” (LTJ).

⁵⁴ „Il potere al quale è demandato il compito di fare eseguire le leggi e le disposizioni emanate dal potere legislativo e giudiziario” (DLI).

consacrată și de primele constituții italiene, dintre care amintim *Costituzione della repubblica italiana*, din 26 ianuarie 1802⁵⁵ și *Costituzione delle provincie unite italiane*, din 4 martie 1831⁵⁶. Adjectivul germ. *exekutiv* „ausführend” (< neolat. *execūtivus*), parte componentă a îmbinării frazeologice *executive Gewalt* „putere executivă”, este atestat începând din secolul al XVIII-lea, alături de substantivul *Executive* „vollziehende Gewalt im Staat” (DH). În formarea variantelor frazeologice pentru *putere executivă*, este posibil să fi avut importanță și sintagma rusească *исполнительная власть*, unde *власть* înseamnă „putere, autoritate”, iar adj. *исполнительная*, „executiv” (DRsR).

Sintagma *putere administrativă* s-a format, de asemenea, după model multiplu. Dovadă construcțiile paralele: fr. *pouvoir administratif*, rs. *административная власть* (DRRs). Fr. *administratif* „qui émane de l'administration (d'une chose)”, derivat de la *administration* „action de gérer (bien privé ou biens, affaires publics)” cu sufixul *-if*, este atestat în 1790. În același an este atestată și sintagma *pouvoir administratif* (TLFI).

Unitățile frazeologice analizate sunt formate, în limba română, prin calc frazeologic⁵⁷ după modelul unor sintagme cu circulație internațională, care vehiculează idei noi, democratice, de guvernare, și de aceea trebuie admisă etimologia multiplă. Nu este exclus ca în impunerea sintagmei *putere executivă*, cel puțin pentru stadiul actual al terminologiei juridice, să fi avut influență și engl. *executive power*⁵⁸, însă această influență este mai puțin importantă, deoarece limba engleză nu a avut o răspândire asemănătoare cu cea a limbilor franceză, italiană și germană în țările române din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

A doua concluzie privește tocmai acest proces de „importare” a unui concept nou și de atribuire a unei denumiri potrivite pentru limba și cultura română, desfășurat în mare parte în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Este cunoscută observația lui Sextil Pușcariu cu privire la

⁵⁵ Art. 47: „È incaricato esclusivamente dal *potere esecutivo* [s.n.] che esercita per mezzo dei ministri” (adresa web: <http://www.dsg.unito.it/dircost/index2.htm>).

⁵⁶ Art. 1: „I poteri dello Stato sono tre: *il potere esecutivo* [s.n.], *il potere legislativo* [s.n.] ed *il potere giudiziario* [s.n.]. Tutti e tre li suddetti poteri sono distinti tra loro ed esercitati da soggetti diversi” (adresa web: <http://www.dsg.unito.it/dircost/index2.htm>).

⁵⁷ V. Th. Hristea, *Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note*, București, Editura Științifică, 1968, p. 178.

⁵⁸ Engl. *executive*, având valoare adjectivală și referindu-se la „that branch of a government charged with carrying out the laws”, este atestat în 1649. În 1776 este atestat, cu valoare nominală, în engleza americană: „person or persons charged with putting laws into effect” (CDE).

spiritul tradiționalist și la sfiala față de neologisme, caracteristice scriitorilor noștri din secolul al XIX-lea, mai ales din primele decenii, atitudine care poate fi atribuită intelectualității românești, în general. „Înainte de a primi cuvântul nou, ei căutau în tezaurul lexical moștenit vorbele capabile de a reda, prin diferite lărgiri de înțeles sau prin combinații nouă, ideea ce trebuia exprimată”⁵⁹. Ulterior, este încurajat împrumutul direct latino-roman, fapt ce trebuie explicat în strânsă legătură cu schimbările culturale, politice și economice ale societății românești. „Evenimentele din 1828-1829 – afirmă G. Ivănescu – au adus întâi de toate o mare schimbare în ce privește sursele neologismelor române. Dacă până atunci, scriitorii români și publicul cult românesc împrumutau neologismele din limbile greacă și germană și din limba latină în pronunție germano-maghiară, după Tratatul de la Adrianopol (1829), când capitalul occidental industrial pătrunde în Principate și se înmulțesc considerabil relațiile directe cu Apusul, se înlătură neologismele grecești, germane și latino-maghiare, înlocuindu-se cu neologisme romanice (franceze, italiene) și latine [...]”⁶⁰.

Același lucru se întâmplă și în cazul fixării unei denumiri pentru funcția executivă. În interiorul procesului se disting două abordări: fie că se încearcă traducerea conceptului, îmbrăcându-l într-o „haină” autohtonă (este cazul sintagmelor *puterea ocârmuitoare / stăpânitoare / împlinitoare / săvârșitoare*), fie se adoptă forma în care conceptul este exprimat prin calc frazeologic, în care cel de-al doilea termen este împrumutat⁶¹: *puterea executivă / administrativă*. Aceste calcuri frazeologice se deosebesc prin gradul de fidelitate față de model: ea este mai mare când se apelează la neologism (*executiv, administrativ*).

Analiza noastră a avut în vedere un caz particular al procesului de formare a terminologiei juridice românești moderne. Ea confirmă tendința generală a evoluției acesteia în prima jumătate a secolului al XIX-lea; acum se asimilează în condiții tot mai bune neologismele necesare și se stabilește forma adecvată a acestora⁶².

SIGLE ȘI ABREVIERI

al. = alineat.

⁵⁹ Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 378.

⁶⁰ G. Ivănescu, *op. cit.*, p. 655.

⁶¹ V. Th. Hristea, *op. cit.*, p. 178-179.

⁶² V. Gh. Bulgăr, *Evoluția stilului administrativ în prima jumătate a secolului al XIX-lea*, în *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, vol. I, [București], Editura pentru Literatură, 1969, p. 187.

art. = articol de lege.

c. = circa.

CDE = *Chambers Dictionary of Etymology*, editor Robert K. Barnhart, Chambers Harrap Publishers Ltd., 2000.

CNRS = *Centre National de la Recherche Scientifique* (Franța).

DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, București, I, 1913 ș.u.

DH = *Duden. Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache*, Bibliographisches Institut, Mannheim/Wien/Zürich, 1963.

DLI = Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli, *Il dizionario della lingua italiana*, Florența, Casa Editrice Felice Le Monnier S.p.A., 1995.

DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă, București, 1965 ș.u.

DRRs = Gheorghe Bolocan, Tatiana Medvedev, Tatiana Voronțova, Alina Ciobanu-Tofan, Nicolae Plăcintă, Aliona Zgardan-Crudu, *Dicționar român-rus*, ediția a II-a revăzută și adăugită, [Chișinău], Editura Arc, Editura Gunivas, 2001.

DRsR = Gheorghe Bolocan, Tatiana Voronțova, Elena Șodolescu-Silvestru, *Dicționar rus-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.

LTJ = *Lexique des termes juridiques*, 13e édition, Dalloz, 2001.

MDA = *Micul dicționar academic*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001 ș.u.

MJAD = *Manualul juridic al lui Andronachi Donici*, ediție critică, București, Editura Academiei, 1959.

TLFI = *Trésor de la langue française informatisé*, Éditions CNRS.

LA CONSECRATION DU SYNTAGME *PUTERE EXECUTIVĂ* DANS LE LANGAGE JURIDIQUE DU ROUMAIN LITTÉRAIRE (Résumé)

La présente démarche traite de la manière avec laquelle la notion de *pouvoir exécutif* a été désignée dans la langue roumaine dès les premiers textes à caractère constitutionnel jusqu'à la Constitution de 1866.

Il a été nécessaire de rappeler dans une première partie les principaux ouvrages théoriques concernant le principe de séparation des pouvoirs ainsi que les projets et les actes officiels constitutionnels des théoriciens et des législateurs roumains du début du XIXe siècle. En ayant comme point de départ le texte des *Règlements organiques* des deux principautés roumaines, la deuxième partie fait l'analyse linguistique de ce processus d'«importation» d'un nouveau concept auquel il faut assigner une dénomination appropriée à la langue et à la culture roumaines.

Dans notre analyse, il a été question d'un cas particulier – la consécration du syntagme *putere executivă* dans la terminologie juridique roumaine moderne. Elle confirme la tendance générale de cette terminologie pendant la première moitié du XIXe siècle.